

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: III

TEMMUZ 1987

SAYI: 9

ATATÜRK'ÜN CEPHELERDE VERDİĞİ DÖRT EMİR

SUAT İLHAN

Atatürk askerlik mesleğine yönelik, kesintisiz ve sistemli bir eğitim görmüştür. O tarihlerde kesintisiz eğitim görebilmek herkesin kavuşamadığı bir imkândı. Atatürk'ten birkaç sınıf önceki ve sonraki öğrencilerin büyük kısmı, harplerin yarattığı ihtiyaçlar sebebiyle öğrenimlerini tamamlayamadan cephelere görevle gönderilmişler veya kendileri eğitimlerini yarım bırakarak cephelere koşmuşlardır.

Ayrıca Atatürk, ilk, orta (rüştüye), lise (idadî), Harp Okulu ve Harp Akademileri gibi programları birbirini tamamlayan, batı ölçüleri ile de sistemli bir yapıya sahip eğitim kurumlarında eğitimini sürdürmüş ve tamamlamıştır. O tarihlerde İmparatorlukta çok mahdut lise ve birkaç yüksek okul bulunuyordu.

Atatürk'ün çocukluğu 1877-1878 Türk-Rus harbinin yıkıntıları, kıyımları ve göçleri ile ilgili izlerin canlılığını koruduğu, hatıraların canlı olarak yaşandığı, harplerin, hudut ve eşkıya olaylarının günlük konuları oluşturduğu bir ortamda geçmiştir. Atatürk döneminin ve önceki dönemlerin kuşakları, yıkılmakta olan büyük bir imparatorluğu kurtarmaya çalışan bahtsız, fakat inançlı insanlardı. Bu dönemlerde kurtarıcı ilk güç olarak ordu görülüyor, ülke çapında ve her konuda ordunun önceliği bulunuyordu.

Atatürk rütbelerinin en önemlilerini muharebe meydanlarında almış, mareşalliğe, gazi unvanına ulaşmıştır. Her kademedeki askerî birliği-komutanlığı-muharebe meydanlarında devralmış, muharebe meydanlarında devretmiş ve Başkomutanlığa kadar yükselmiştir.

Bütün muharebe şekillerini muharebe meydanlarında uygulamıştır: Stratejik taarruz, mahdut hedefli taarruz, karşı taarruz, başarıdan faydalanma, takip, stratejik savunma, mevzi savunması, kıyı savunması, oyalama muharebesi, geri çekilme, çölde muharebe, dağlarda muharebe vb.¹

Atatürk, askerliğin ağırlık ve öncelik kazandığı bir siyasî durumda ve askerliği yücelten bir sosyal ortamda dünyaya gelmiş, gördüğü sistemli eğitimin verdiği birikimleri her düzeydeki komutanlık katında ve askerî harekâtın her türünde edindiği deneylerle geliştirmiş ender bir askerdir.

Atatürk'ün askerî alandaki düşünce ve uygulamaları bir bütün oluştururlar. Bir makale genişliğindeki bu incelemede, bunların içerisinden stratejik ve politik düzeyde etkili olan dört emri ele alınmış, şartlar ve ihtiyaçlardaki değişikliklerin uygulamada getirdiği farklılıklara dikkat çekilmek istenmiştir. Alınan örneklerde görüleceği gibi Atatürk'ün ilkeleri vardır fakat politik alanda olduğu gibi, askerlik alanında da saplantıları yoktur.

Düşüncede, amaçta ve uygulamada çok büyük farkları olan, bu farklar sebebiyle yamılarak birbirinin karşıtı gibi görünen dört kararı ve bu kararları ile ilgili dört emri şunlardır: Çanakkale muharebeleri sırasında verdiği "*Ben size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum*" emri; Kütahya-Eskişehir muharebelerinden sonra verdiği 100 km geriye, *Sakarya doğusuna çekilme* emri; Sakarya Meydan Muharebesi sırasında verdiği "*Her karış toprak vatandaş kam ile sulanmadıkça terk edilemeyeceği*" emri; 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesinden sonra verdiği "*Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir. İleri!*" emri.

Görüldüğü gibi, dört emrin her biri çok farklı uygulamalara yöneliktir. Dördü de şartların ve ihtiyaçların gerektirdiği çok zor tedbirlerdir. Bu karar ve emirlerde kendisine ve emrini uygulayacaklara büyük bir güven, bilgi birikimi, deney zenginliği, ilkelere bağlılık, cesaret, askerî stratejinin gerekleri olan coğrafyaya (mekâna), zamana, kuvvete hâkimiyet vardır.

"*Ben size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum*".²

Atatürk'ün bu emri 25 (12) Nisan 1915 günü saat 10 (evvel) sıralarında Conkbayırında 57'nci Piyade Alayına vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Aynı taarruza güney kanattan 27'nci Piyade Alayı da katılmıştır. Bu alaya ilk emirler irtibat subayı aracılığı ile gönderilmektedir. Aynı emrin bir subay vasıtasıyla 27'nci alaya da gönderilmiş olduğu düşünülebilir.

¹ 16'nci kor.k. olarak Bitlis ve Muş'un kurtarılması.

² Bu bölümdeki alıntılar: Ruşen Eşref. *Mustafa Kemal Çanakkale'yi anlatıyor*. Akbank (98).

18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı geçiş harekâtı başarısızlıkla sonuçlanınca, boğazın karadan açılması düşünceleri, bu düşünceye dayanan kararlar ve Mısır'da, Ege adalarında yapılan hazırlıklar bir ölçüde Türkler tarafından biliniyor ve gelişmeler takip ediliyordu.

Sofya'da askerî ataşe olarak bulunduğu sırada 1'inci Dünya Harbinin çıkması üzerine faal bir görev isteyen Yarbay Mustafa Kemal Gelibolu'da yeni teşkil edilen 19'uncu Tümen Komutanlığına tayin edilmişti. Atatürk, Kabatepe ve Arıburnu bölgelerini bir çıkarma harekâtı için çok hassas olarak değerlendirmekteydi.

25 (12) Nisan sabahı Arıburnu bölgesinden top sesleri duyulmaya başlanmıştı. Bu sırada alınan bir raporda bölgeye bir tabur sevk edilmesi öneriliyordu. Olayı çok önemli gören Atatürk hazır olan 57'nci Piyade Alayını bir top bataryası ve bir Süvari bölüğü ile takviye ederek Arıburnuna sevk etmiş, kendisi de maiyeti ile birlikte hareket etmiştir. Bölgenin en hâkim yeri olan Kocaçimen Tepesine geldiğinde denizdeki gemileri görüyor, ölü görüş sahası sebebiyle çıkarma bölgesini ve çıkarma birliklerini göremiyordu. Buradan yanındakilerle birlikte daha batıda bulunan Conkbayırına geldiği zaman kıyıdaکی gözetleme erlerimizin cephaneleri kalmadığı için geri çekilmekte olduklarını görmüş, onları, kendilerini takip eden düşmana karşı yatırarak zaman kazanmış, ileriye intikalini hızlandırdığı 57'nci Piyade Alayını gözetleme erlerini takip eden düşmana taarruz ettirmiştir. Bu taarruza güney kanattan da 27'nci Alay katılıyordu. Bölgeye çıkan düşman tam teşekküllü 8 taburdur.

Atatürk verdiği emri şu şekilde açıklamaktadır. *“Kumandanlara verdiğim sözlü emirlere şunu eklemiştir. Ben size taarruz emretmiyorum ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar gelebilir.”*

Bu emir üzerine yapılan taarruz hava kararırken sahile yakın ilk sırtlara kadar ulaşıyor ve Çanakkale savunmasının omurgası teşekkül etmiş oluyordu.

Bu olay için Atatürk *“57'nci Alay meşhur bir alaydır. Çünkü hepsi şehit olmuştur”* der. Alayın bir bölümünün Çanakkale muharebelerinin diğer safhalarında şehit oldukları anlaşılmaktadır.

Aynı taarruzu General Hamilton şöyle anlatıyor. *“Gebe dağlar Türk doğurmakta devam ediyor.”*³

³ Mustafa Kemal ve Çanakkale. İlhan Akşit-Hayati Özel, s. 115.

Atatürk'ün Bombasırtı taarruzunu tasviri Çanakkale muharebeleri sırasındaki Türk taarruzlarını anlatan bir örnektir. *“Karşılıklı siperler arasındaki mesafemiz sekiz metre, yani ölüm muhakkak muhakkak.... Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına, hepsi düşüyor; ikincidekiler onların yerine giriyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğuk kanlılık ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir duraksama bile göstermiyor; Sarsılmak yok.”*

Askerlerine *“size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum”* diyebilen bir komutan yoktur. Ölme emrini tereddütsüz yerine getiren Mehmetçik'ten başka bir asker, Türk milletinden başka bir millet de bulunamaz.

Çanakkale muharebeleri İstanbul'un 1915 yılında işgalini önlemiş, direnmenin devamını sağlamıştır. Atatürk bu muharebelerle ilgili olarak: *“Biz orada, İngiliz-Fransız donanmasını boğazın dışında tuttuk ve onların müttefikleri Ruslarla irtibat kurmasını önledik. Rusya böylece çökmüş oldu.”* der.

*Kütahya-Eskişehir muharebelerinden sonra Ordunun 100 km geride, Sakarya doğusuna çekilme emri.*⁴

1'inci ve 2'inci İnönü muharebelerinde Yunanlılar kuvvetlerinin tamamını kullanmadan harekâta girişmişler ve büyük kuvvet üstünlüklerine rağmen başarılı olamamışlardı. Kütahya-Eskişehir muharebelerinde ise bu hatalarını tekrarlamadılar. Bursa bölgesinde ve Uşak bölgesindeki kuvvetlerini aynı zamanda kullanarak başarı şanslarını artırdılar. Muharebe şartlarının aleyhimize geliştiği sırada, 18 Temmuz 1921 günü Atatürk, İsmet Paşanın Karacahisar'da bulunan karargâhına giderek durumu incelemiş ve şu emri vermiştir. *“Orduyu, Eskişehir'in kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusuyla aramıza büyük bir açıklık bırakmak gerekir ki, orduyu derleyip toparlamak ve güçlendirmek mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmek yerindedir.”* Atatürk bu emrini şu önemli gerekçe ile tamamlıyor. *“Askerliğin gereğini kararsızlığa düşmeden uygulayalım. Başka türden sakıncalara karşı koyabiliriz.”*

Atatürk bu emirle ilgili bilgi verirken Yunanlılara karşı bu devrede uygulanan stratejiyi de açıklamaktadır. *“Uygun hareketler yaparak durdurup etkisiz bırakmak ve yeni orduyu kurmak için zaman kazanmak şeklinde özetleyebilirim.”*

Büyük bir geri çekilme, zor ve tarihî bir karardı. Karardaki güçlük, bu kadar büyük bir geri çekilmenin askerî gereklerini TBMM'ye anlatabilme

⁴ İtalik harflerle aktarılan bilgiler, Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayımlanan *İstiklâl Harbi* ciltlerinin ve *Nutuk*'un ilgili bölümlerinden alınmıştır.

zorluğundan -TBMM'deki görüşmeler askerî başarılarla bağlı olarak sertleşiyor veya yumuşuyordu-, mukavemetin ve harbin asıl kaynağı olan millette yaratacağı düş kırıklığından, Yunanlılara ve diğer yabancılara güç ve umut verilmesinden ve TBMM Hükûmetinin dış ülkelerle müzakere gücünün zayıflamış olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca, bir yurt parçasının düşmana bırakılmasının maddî etkileri de olacaktı.

Bütün bu olumsuz yönlerine karşılık, Atatürk askerî zorunlulukla bu kararı almak durumunda kalmış ve askerî şartları Türk ordusu yararına düzeltmiştir. Bu kararlar muharebe, Türk kuvvetleri için zor olan Yunanlılar için uygun olan bir ortamdan Türk kuvvetleri için daha uygun Yunanlılar için daha zor olan bir ortama intikal ettirilmiştir. Türk kuvvetleri düşmanın gelişen taarruzlarının tehdidinden kurtarılmış, Sakarya'nın doğusunda yeniden tertiplenmesi sağlanmış ve savunma güçlendirilmiştir. Bir nehrin gerisinde, aynı zamanda Eskişehir-Kütahya bölgesine nazaran savunmaya daha elverişli bir arazi seçilmişti. Yunanlılar ise menzillerini uzatmışlar, ulaştırma şartları zor bir araziden ilerlemek, ikmal yapmak durumunda bırakılmışlardır. Yunanlılar için önemli bir kayıp da taarruz tertiplerini yenilemek, değiştirmek mecburiyetini duymaları, Sakarya'daki taarruz için öncekinden farklı bir taarruz düzenine geçmek mecburiyetinde kalmalarıdır.

Kütahya-Eskişehir muharebelerinden sonra Türk birlikleri Sakarya nehri gerisine çekilinceye kadar taciz harekâtına dahi maruz kalmamışlardır. Bu çekilme ile, Kütahya-Eskişehir muharebelerindeki Yunan taarruzu kesin bir sonuca ulaşmadan, Yunanlılar için taktik düzeyde bir başarı olarak kalmıştır.

Atatürk "*Tedbir düşünürken acı da olsa gerçekleri görmekten bir an bile uzak kalmamalıdır*" der. İstiklâl Harbi sırasında önemli olan husus, sonucu sağlayacak olan ordunun korunması ve geliştirilmesiydi. Bu askerî gereğe uyarak Atatürk, toprak terk etmiş, fakat aynı toprakları ve diğer toprakları geri almak için gerekli olan ordusunu korumuştur.

"Vatanın her karış toprağı vatandaş kanyla sulanmadıkça terk olunamaz."

Kütahya-Eskişehir muharebelerinden sonra kuvvetlerini 100 km geriye, Sakarya doğusuna çekmekle Atatürk, düşmanı kendi istediği yerde, kendi istediği şartlarda muharebeye mecbur etmişti. Gerçekte askerî harekât yönetiminde çok önemli bir güç olan ve sahip olana büyük imkânlar sağlayan "inisiyatif", taarruz eden tarafın elindedir. Kuvvetlerin Sakarya doğusuna çekilmesi Yunanlıların inisiyatiften yararlanmasını çok büyük

ölçüde sınırlamış, bir ölçüde de olsa savunmada olmalarına rağmen Türk kuvvetlerinin iradesine bağlı kalmışlardır.

Sakarya nehri doğusunda uygulanan askerî harekât savunma, mevzi savunmasıdır. Bu tür harekâta önemli olan savunma arazisini, hatta ilk savunma hattını korumaktır. Atatürk bu sert savunma ilkesini bir ölçüde yumuşatmış fakat aynı zamanda bu tür askerî harekâttan beklenen amacı koruyan bir ilke geliştirerek uygulamıştır.

“Savunma hattına çok ümit bağlamak ve onun kırılmasıyla, ordunun büyüklüğü ölçüsünde çok gerilere çekilmek gerektiği teorisini çürütmek için memleket savunmasını başka türlü ifade etmeyi ve bu ifademde direnerek şiddet göstermeyi yararlı ve etkili buldum. Dedim ki hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatann her karış toprağı vatandaş kanıyla sulanmadıkça terk olunamaz.”

Atatürk mevzi savunmasının ön cephesini (AMH) mutlaka elde bulundurmak yerine her karış toprağı savunmayı, savunmasının bir hatta değil, karış karış derinlikte yapılmasını istemiştir. Bu, değişik ve daha akılcı bir mevzi savunmasıdır. Belirlenen ilke meydan muharebesi süresince başarıyla uygulanmıştır.

Bugünün zırhlı ve motorize birlikleri ve uçar birlikleri, savunmanın, aynı ilkeye bağlı kalarak fakat mevcut hareket gücü imkânlarından en çok yararlanacak bir uygulama içerisinde yönetilmesini düşündürmektedir. Şüphesiz, savunma sathının hudutları ve derinliği hareket gücü ile orantılı olarak büyüyecektir.

Kütahya Eskişehir muharebelerinde zor şartlar doğunca geri çekilme yapılmıştı. Atatürk Sakarya’da verdiği yeni emirle, her zor şartta geri çekilinmeyeceğini, Sakarya doğusunda kesin sonuçlu muharebenin kabul edileceğini açıklamış, hükûmet merkezinin Kayseri’ye götürülmesi tartışmalarının yarattığı etkiyi silmeyi amaçlamış ve başarmıştır.

Kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi, Türk ve dünya tarihinde önemli bir yer işgal eder.

Batılılar, Türkleri başlangıçta kendileri için bir tehdit olarak, daha sonra genişlemelerine ve yayılmalarına bir engel olarak görmüşlerdir. Türk gücü bertaraf edilmeden doğuda hâkimiyet gerçekleştirilemeyecekti. Bunun için Türkleri önce Avrupa’dan, sonra Anadolu’dan atmak gerekiyordu.

Viyana’dan dönüşün durdurulduğu yer Sakarya’dır. Sakarya Meydan Muharebesi yalnız Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de büyük bir dönüş, büyük bir doruk noktasıdır.

I'inci Dünya Harbinin gururlu galipleri, bu galibiyetlerinden dört yıl sonra, asırlardır görmedikleri yenilgiyi Sakarya'da tatmışlardır.

Sakarya Meydan Muharebesi Türk milleti geliştikçe, ilerledikçe, doğunun mazlum milletleri kurtuldukça büyüyecektir.

“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!”

26 Ağustos 1922'de başlayan Afyon-Dumlupınar taarruzu, 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesi ile kesin sonuca ulaştırılmış ve meydan muharebesinden kurtulabilen Yunan birlikleri hızla çekilmeye başlamışlardı.

Başkumandanlık Meydan Muharebesinden sonra dağılık olarak çekilen birliklerin derlenip toparlanmasına ve herhangi bir hatta tutunmasına engel olmak, Yunan birliklerinin Milne (Akhisar-Salihli-Ödemiş) hattında veya İzmir yakınlarında savunma tedbiri alma ihtimalini kırmak gerekiyordu. Ayrıca Doğu Trakya'da bulunan üç Yunan tümeni Anadolu'ya getirilmeden sonuç alınmalıydı. Yunanlıların müttefiki olan Batılıların ateşkes zorlamalarını bertaraf etmek ve onların da karşı tedbir almasına imkân vermeden Misakı Milli sınırlarının gerçekleştirileceği ortamın yaratılması için gizliliğe ve sürate önem verilmesi zorunluluğu bulunuyordu.

Bu sebeple Atatürk o gün için en uzak noktayı hedef göstermişti. *“Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini nazari dikkate alarak ilerlemelerini ve herkesin akıl kuvvetini ve yurtseverlik kaynaklarını kullanarak yarışmaya devam etmelerini isterim. Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!”*

Baskın ilkesi, karşı tarafın tedbir almasına fırsat vermeden sonucu sağlayacak noktaya gelmeyi gerektirir. Yunanlılar Trakya'daki üç tümenlerinin bir kısmını ancak adalara getirebilmişler, Batılıların ateşkes teklifi Başbakan Rauf bey tarafından Atatürk'e bildirildiği zaman askerî harekât Atatürk'ün “ihtiyaç kalmadı” cevabını verebileceği gelişmeye ulaşmıştı.

15 Mayıs 1919'da muntazam kuvvetlerin mukavemeti olmadan Anadolu'ya çıkan Yunanlıların 18 Temmuz 1921'e kadar (Kütahya-Eskişehir muharebelerinin sonu) 26 ayda katettikleri mesafeyi Türkler, Yunan savunma cephesine taarruza başladıktan sonra, bir meydan muharebesini de sonuçlandırarak 14 günde katetmişlerdir.

İstiklâl Harbini sonuçlandıran bu hareketle, Üçüncü Dünyada kurtuluş harpleri dönemi başlamıştır. Böylece İstiklâl Harbi, millî tarihimizi aşarak evrenselleşmiş, Üçüncü Dünyanın doğuşuna öncülük etmiş, örnek olmuştur.

Atatürk klâsik askerî harekâtın en büyük ustasıdır. Bu makalede Atatürk'ün sadece dört emri incelenmiştir. Bunlar harp yönetimini de etkileyen, politik değerleri ve ağırlıkları olan emirlerdir.